

Slomškova arhivska zapuščina v Celovcu¹

Prispevek najprej opozarja na problematiko zamejitve slovstvenega opusa A. M. Slomška, ki je povezana tako z deli, ki so izšla v tisku, še zlasti pa s številnim gradivom, ki je ostalo v rokopisu. Ob tem se avtorica osredotoča na Slomškovo arhivsko zapuščino in predstavi njeno zgodovinsko pot ter opozori na arhivska mesta, kjer se nahaja večina tega gradiva. Ob znanem in arhivsko urejenem gradivu, ki je ohranjeno na Slovenskem, avtorica opozori še na arhivske drobce, ki so razpršeni po avstrijskem Koroškem, še zlasti v Celovcu.

UVOD

Čeprav je slovenski kulturni javnosti Slomškova knjižna dediščina slabo poznana, njegovi poznavalci opozarjajo, da gre za izredno bogato slovstveno zapuščino, ki zajema obsežen opus različnih literarnih zvrsti. Zaradi velike razpršenosti in nepreglednosti tega opusa ostaja njegova zamejitev še vedno odprto vprašanje. Dobro desetletje po Slomškovi smrti ga je prvi poskušal urediti in zbrati Mihael Lendovšek,² v sodobnosti pa je to vlogo prevzela Celjska Mohorjeva družba, ki pa jo zaradi številnih težav pri urejanju in identificiranju Slomškove dediščine čaka zahtevna naloga, da bo lahko Slomška z znanstvenokritičnim izdajanjem zbranega dela (SZD)³ postavila na primerno mesto v slovenski slovstveni zgodovini.

Pri pregledu Slomškovega opusa so nam v pomoč sezname njegovih knjižnih del.⁴ Nakazujejo meje njegovega knjižnega opusa, ki je bil izdan v letih Slomškovega življenja oz. kot različni ponatisi ter znanstvenokritične izdaje izhajajo vse do danes. Večje in predvsem manj znano ter še vedno premalo raziskano področje predstavlja Slomškova pisna dediščina, ki (še) ni bila izdana v tisku, torej njegovi rokopisi. Verjetno je nemogoče postaviti meje tega opusa, ki je ostal v rokopisih, saj je to gradivo razpršeno na različnih mestih. Odprtost tega vprašanja potrjujejo dejstva, da se tudi po več kot 150 letih od Slomškove smrti pojavljajo zapisi, ki še niso zanesljivo identificirani kot njegovi. Morda še kaj gradiva leži neodkrita po podstrešjih ali neznano kje, žal pa ga je bilo veliko (ne)namerno uničenega v različnih obdobjih Slomškovega življenja oz. po njegovi smrti. Zahvaljujoč mnogim

Slomškovi sodobnikom in kasnejšim poznavalcem, ki so se dobro zavedali njegovega velikega in vsestranskega pomena ter so ob srečanju z njegovim izvirnim gradivom imeli možnost racionalno vplivati na njegovo nadaljnjo usodo, se je veliko tega gradiva kljub vsemu ohranilo do danes in je v bolj ali manj urejeni arhivski obliki dostopno sodobnemu raziskovalcu.

SLOMŠKOVA ROKOPISNA DEDIŠČINA NA SLOVENSKEM

V slovenskem prostoru velja prepričanje, da naj bi bilo Slomškovo arhivsko gradivo ob prenosu škofijskega sedeža iz Št. Andraža preneseno v Maribor. Preden se je to gradivo ustalilo v sedanjem Nadškofijskem arhivu (NŠAM), je neurejeno ležalo na različnih mestih in bilo zaradi (po)vojnega dogajanja izpostavljeno tudi najrazličnejšim uničevalnim vplivom. Kovačič opozarja, da je veliko Slomškove zapuščine izgubljene oz. se je površno pospravljala in urejala. Po Slomškovi smrti naj bi jo urejal uradnik škofijske pisarne Katschthaler, ki kot laik in Nemec "ni mogel preceniti, kaj je treba shraniti in kaj se sme zavreči". Temu še dodaja: "Pod škofom Stepišnikom ni bilo lahko priti do zapuščine Slomšekove. Baje so se Slomšekovi rokopisi čuvali v nekem zaboji, ki ga sedaj ni več." (Kovačič 1934: 7.)

Ko se je leta 1926 začel škofijski proces za Slomškovo beatifikacijo, je ob postulatorju Ivanu Tomažiču delovala posebna komisija, ki je na zahtevo kongregacije iz Rima zbiralala Slomškovo gradivo in ga preučevala, kar pa je bilo z drugo svetovno vojno prekinjeno (Kramberger 1993: 7). Kot pravi Kramberger,⁵ je bilo to edino organizirano zbiranje večine Slomškove zapuščine in dokumentov o njem, naknadno so bili najdeni le še posamezni fragmenti, ki so bili dodani k njegovi zapuščini.

O usodi Slomškove zapuščine med vojno in po njej Kramberger (1996: 10) piše, da so duhovniki skušali te dokumente obvarovati pred uničenjem, zato so jih shranili v zaboje,

ki pa jih niso utegnili spraviti na varno, saj so bili prej pregnani. Med tem časom, ko so kanoniško hišo zasegli Nemci, so zaboji nezavarovani in odprti stali na hodniku, vendar se jih Nemci, ki "so namreč iskali in uničevali vse, kar je spominjalo na Slomška", niso dotaknili, misleč da gre za star papir. Tako so duhovniki ob vrnitvi iz pregnanstva na veliko začudenje našli gradivo nedotaknjeno. Slabše je bilo v povojnem času, ko je zaradi nacionalizacije prišlo do selitve arhiva iz kanoniške hiše k frančiškanom. V tem času je gradivo stalo na hodniku, spet nenadzorovano in izpostavljeno "vlagi, prahu in različnim obiskovalcem, ki so brskali po njem, iskali zase podatke pa tudi odnašali" (Kramberger 1996: 10). Od frančiškanov je bilo gradivo leta 1973 preneseno v sedanje prostore Nadškofijskega arhiva, kjer je še danes na razpolago Slomškovim raziskovalcem. Temeljitega urejanja in pregledovanja tega gradiva se je ob podiplomskem študiju lotil Franc Kramberger, kot mu je "narekoval čut odgovornosti do Slomškove dediščine" (Kramberger 1996: 10), in ga tudi kataloško predstavil.⁶ Gre za obsežen in zelo pomemben popis Slomškovega fonda v Nadškofijskem arhivu. Pri tem je Kramberger delno sledil prejšnji ureditvi, za katero je našel zapise med samim gradivom, delno pa je postavil novo razporeditev. Ob gradivu, ki ga popisuje Kramberger, naj bi bilo v NŠAM-u hranjeno tudi Slomškovo gradivo, ki so ga naknadno našli in dodali v Slomškov fond.⁷

Manjši obseg Slomškovega rokopisnega gradiva se hrani v Univerzitetni knjižnici Maribor in ga lahko najdemo v kataloškem zapisu Janka Glaserja,⁸ nekaj pa je hranjenega v Pokrajinskem arhivu Maribor.⁹ Zagotovo to ni vse Slomškovo gradivo, ki je še danes ohranjeno. Veliko je res izgubljenega in uničenega, verjetno pa je še kaj ohranjenega v zasebnih zbirkah ali po župnijah, v katerih je Slomšek deloval oz. so bile kakorkoli povezane z njim. Tako je v župniji na Ponikvi oz. v rojstni hiši na Slomu ohranjena Slomškova znamenita pridiga ob blagoslovitvi ponkovških zvonov.¹⁰

SLOMŠKOVA ZAPUŠČINA V CELOVCU

Ob Slomškovem gradivu, ki je ohranjeno v Sloveniji, se pojavlja vprašanje, ali je še kaj ohranjenega zunaj današnjih slovenskih meja, predvsem v krajih, s katerimi je bil Slomšek močno povezan. Zagotovo ne drži, da je bila vsa Slomškova zapuščina ob škofijskem prenosu prenesena v Slovenijo. Težko je ugotoviti in zagotovo potrditi, koliko tega gradiva je še hranjenega na avstrijskem Koroškem¹¹ ali drugod. Veliko zagotovo ne, najdejo se lahko le posamezni dokumenti. V nadaljevanju opozarjam na gradivo, ki ga je danes moč najti v Celovcu.

SLOVENSKI DUŠNOPASTIRSKI URAD (BISCHÖFLICHES SEELSORGEAMT – SLOWENISCHE ABTEILUNG)

Dušnopastirski urad je pomembna ustanova za slovensko katoliško skupnost na avstrijskem Koroškem in kot taka tudi pomembna varuhinja slovenstva in slovenskega zgodovinskega gradiva s tega področja. Po besedah dr. Jožeta Marketza,¹² ravnatelja slovenskega Dušnopastirskega urada v Celovcu, v njihovem arhivu ni nič Slomškovega gradiva. Z letom 2013 je najrazličnejše arhivsko gradivo iz 19. in 20. stoletja, ki je bilo sprva shranjeno v Dokumentacijskem arhivu Dušnopastirskega urada (arhiv je ustanovil takratni ravnatelj Dušnopastirskega urada Jože Marketz, prvi vodja arhiva je bila Marija Vrečar), dostopno v škofijskem arhivu (Archiv der Diözese Gurk). Za prenos je gradivo urejal Sašo Popijal, kot je o tem poročala Nedelja.¹³ Po njegovih besedah¹⁴ je med tem gradivom malo Slomškovega. Šlo naj bi predvsem za eno fotografijo iz Rogaške Slatine in za dve pridigi¹⁵ – ena, ki jo je Slomšek imel ob slovesu, ena pa ob posvetitvi zadnje cerkve na avstrijskem Koroškem.¹⁶

KRŠKI ŠKOFIJSKI ARHIV (ARCHIV DER DIÖZESE GURK)

Dr. Peter G. Tropper (vodja arhiva) potrjuje, da arhiv krške škofije nima Slomškovega

fonda, temveč se gradivo, ki je povezano z njim, nahaja v več fondih.¹⁷

V škofijskem arhivu hranijo fotografijo iz leta 1853 ali 1855, na kateri naj bi bil Slomšek fotografiran v Rogaški Slatini¹⁸ skupaj z dr. Josefom Sockom, celjskim kaplanom Plaskanom in celjskim opatom Matijem Voduškom. Čeprav ima slika napis, ki te podatke razkriva, se vendarle pojavlja vprašanje, ali je na tej sliki kot četrta oseba resnično tudi Slomšek, saj fotografija izkazuje premalo podobnosti s podobo Slomška, kot jo kažejo druge njegove fotografije oz. slike.¹⁹

V arhivu hranijo mapo z naslovom *Anton Martin Slomšek 1846/62 Lav. (iz kartona Bischofsakten 1 s podnaslovom Fremde Bischöfe, Lavanter Bischöfe)*, ki vsebuje najrazličnejše gradivo, večinoma neizvirno Slomškovo, npr. slovensko pesnitev (tisk), napisano Slomšku – *Spominek prečastitemu knezu in škofu, narodnemu buditelju, pisatelju in pesniku Antonu Martinu Slomšku* (z datumom 24. junij 1878, avtor ni znan), razne tiske, ki so nastali ob Slomškovem imenovanju za škofa (*Veselica visokorodnemu milostlivemu gospodu gospodu knezu – škofu Antonu Slomšku pri nastoplenju sedeža viši – pastirskiga Labudske cerkve v znamenje iskrene radosti in pokorniga počeenja pevana od labudskih bogoslovcev v duhovščici Celovski 19. maliserpana 1846 – gre za Grobelnikovo, Kosarjevo in Cizejevo slovensko pesnitev ter nemško avtorja Viktorja Gretschniga; Slava svetlemu knezu in milostljivemu vladiku gospodu gospodu Antonu Slomšku nastopečemu sedež Labudske cerkve pevana od Slovenskih domorodcov leta 1846 – prva pesnitev je s Štajerske, druga s Krajske, tretja pa s Koroške*). V mapi je hranjen tudi rokopis pogrebne govora, ki ga je imel Valentin Wiery, takratni krški škof, ob Slomškovi smrti, sledijo pa še Slomškova pastirska pisma iz let 1857, 1858, 1859 in nemški rokopisi Slomškovih pisem škofijskemu ordinariatu iz let 1830, 1835, 1836, 1837, 1847, 1858. Na koncu je dodan še tisk pozivnega pisma iz leta 1926, v katerem stolni dekan Tomažič poziva k zbiranju gradiva za Slomškovo beatifikacijo; priložen je

tudi vprašalnik z 92. vprašanji o Slomškovem življenju.

Mapa "o Slomšku" vsebuje zapise, ki so nastali v letih po Slomškovi smrti kot spomin nanj. Temeljijo predvsem na ljudskem izročilu oz. osebnih izpovedih Slomškovih sodobnikov (npr. *Abschrift der Aufzeichnungen über Fürstbischof Anton Martin Slomšek von Sabina Achatz*). V tej mapi je tudi Slomškovo pastirsko pismo, ki ga je napisal ob slovesu od koroških župnij (*Anton Martin po božji milosti Lavantinski škof vsmim vërnim Koroško – Lavantinske škofije za slovo milost božjo in vse dobro želim; z datumom 10. Majnika 1859*),²⁰ ki so bile pred prenosom škofijskega sedeža priključene krški škofiji.

Slomškovo zapuščino lahko delno najdemo še v Kartonu 37 – *BUCH, HIRTENBRIEFE auswärtige 19., 20. Jh.*, ki vsebuje tiske številnih pastirskih pisem, tudi nekaj Slomškovih, tako slovenskih kot nemških.

MOHORJEVA DRUŽBA CELOVEC

Mohorjeva družba je od vsega začetka tesno povezana s Slomškom, saj je bila ustanovljena ravno na njegovo pobudo. Po besedah glavnega urednika Hanzija Filipiča²¹ je v arhivu Celovške Mohorjeve ohranjenega malo Slomškovega gradiva, predvsem nekaj izvirnih pisem in drugih dokumentov. Ogled gradiva je omogočil direktor Mohorjeve, dr. Anton Koren, ki je povedal zanimiv podatek, da tega gradiva v času njegove prisotnosti ni še nihče pregledoval. Gradivo je delno urejeno in razdeljeno v nekaj map. V nadaljevanju predstavljam le splošen pregled tega gradiva, v pripravi pa je razprava z natančnejšim popisom teh dokumentov in njihove vsebine.

Prva mapa *Transkripcije dopisovanj dekanij Dobrla vas, Št. Andraž, Wolfsberg, Št. Paul, Št. Lenart*; *Zapisniki vizitacij, 19. stol* vsebuje prepise nemških zapisov kanoničnih vizitacij, ki jih je Slomšek kot škof po letu 1846 (med 1848 in 1854) opravil po dekanijah današnje avstrijske Koroške (Bleiburg, St. Leonhard,

Klagenfurt, Eberndorf, St. Andrä, Völkermarkt, benediktinski samostan v Št. Pavlu). Zapisi so zanimivi, saj odkrivajo takratno ne le pastoralno stanje v teh dekanijah, temveč tudi stanje šolstva, rabo in znanje jezika (slovenskega),²² dotikajo pa se tudi narodnih vprašanj. Gre za natančno narejene zapise, ki vsebujejo plan vizitacij po posameznih dneh, podrobna poročila in tudi zaključke.

Mapa *Pridige A. M. Slomška 1837, Rokopisi* je posebej dragocena, saj raziskovalca vodi najbližje k izvirni Slomškovi arhivski zapuščini, za zanesljivo identifikacijo pa bi tudi ta besedila potrebovala natančnejšo raziskavo tako jezika kot tudi pisave. Mapa vsebuje naslednje zapise:

Pesmi *Od tobaka*²³ (šestkitična nepodpisana slovenska pesem), *Per Wandlingi* (dvokitična nepodpisana slovenska pesem s ponemčenim naslovom) in nenaslovljena pesem o vinu (dvanajstkitična slovenska nepodpisana pesem); vse tri pesmi izkazujejo koroške narečne jezikovne značilnosti, med seboj pa se razlikujejo v pisavi,²⁴ zato verjetno niso delo istega pisca.

Pridige: (1) slovenska pridiga *Na drugo nedeljo po Velikei noči* je datirana z datumom 30. april 1854²⁵ in je nepodpisana; pisava ne izkazuje tipičnih Slomškovih značilnosti,²⁶ prav tako pridiga nima značilne zgradbe (uvod, oštevilčena delitev jedra, sklep), ki ji je Slomšek pri svojih pridigah (skoraj) dosledno sledil; (2) *Pridiga Na velkinozhni ponedelik priedneshena u s. Vidi*²⁷ 1824²⁸ je slovenska²⁹ in nepodpisana; pisava izkazuje malo tipičnih Slomškovih značilnosti;³⁰ (3) nemška pridiga o zakonski zvezi iz leta 1845³¹ (z naslovom *Predigt: Skizza von dem Ehe, Am II. Sont. nach s. 3 König.*). Pridiga je nepodpisana in zapisana v gotici;³² izkazuje nekaj tipičnih značilnosti zgradbe Slomškovih pridig (v uvodu je napoved teme v oštevilčenih točkah, ki jim sledi tudi delitev jedrnega dela; le-tega še dodatno členi s številkami oz. s črkami).

Sklop Slomškovih slovenskih postnih pridig *Žalost Marije*, pisanih v bohoričici.

Na naslovni strani snopiča je napisano: *Pridige v' pofti, ki je pridigal Anton Slomfhek v' Zelovzi na gori*,³³ v' leti 1837; pod napisom je podpisan Kristof.³⁴ Verjetno gre za pridige, ki jih omenja Kovačič (1934: 69–70).³⁵ Na te pridige opozarja tudi Maria Klun v svoji monografiji o Slomšku.³⁶ Sklop pridig je žal nepopoln, saj za naslovno stranjo manjkajo začetne strani snopiča. Ohranjene so le naslednje pridige: zadnji del 3. pridige, IV. *Žalost Marije*, V. *Žalost Marije*, VI. *Žalost Marije*. Zanimivo je, da manjka tudi 7., zadnja pridiga, pri kateri je pripisan (s svinčnikom in tudi z drugo pisavo) naslov pridige in letnik Drobtnic, v katerem je bil natisnjen celoten sklop. Pridige se ujemajo s sklopom iz Drobtnic 1857, zato so zagotovo Slomškove, pojavlja se le vprašanje, ali je tudi rokopis izvirno njegov ali gre le za prepis. Pridige izkazujejo Slomškove tipične poteze v pisavi.³⁷

Med gradivom so še pole za naročila na Drobtnice (*Naročba na Drobtnice za novo leto 1855*) oz. na druge izdaje (npr. Angel molitve, Sveto opravilo).

Mapa *Pisma, Dekanija Velikovec, pisma od A. M. Slomška*; gre za najrazličnejša pisma med lavantinsko škofijo in dekanijo Velikovec; večina je poslanih iz lavantinske škofije; kaže se korespondenca o cerkvenih zadevah med župnijami/dekanijami in škofijo; nekaj pisem je podpisanih (npr. z *Anton Martin, bishof* ali *fürstbischof*); pogosta so tudi pisma šolskega nadzorništva in druga besedila, nastala ob vizitacijah.

Mapa *Transkripcije rokopisov 19. stoletja k temi šolstvo na Koroškem* vsebuje prepise dokumentov, ki popisujejo stanje šolstva na avstrijskem Koroškem, verjetno med leti 1847 in 1858; za vsako leto posebej je napisano poročilo o šolstvu na različnih področjih; med drugim ti popisi kažejo podatke o jezikovnem stanju v takratnem šolstvu, npr. koliko je bilo slovensko, nemško oz. mešano govorečih;³⁸ zapisi so večinoma podpisani (Slomšek kot lavantinski škof, Wiery in Rozman kot takratna višja šolska nadzornika).

Mapa *Tiskovine idr. iz 18. in 19. stoletja* (*Kleindrucke, Zeitungteile*) vsebuje različne tiske, npr. popise knjižničnega gradiva, razne pesnitve iz takratnega časa (nekaj nemških, nekaj slovenskih, vendar niso Slomškove), Slomškova pastirska pisma (slovenska in nemška) ter objave iz državnih oz. deželnih zakonikov.

SLOVENSKA ŠTUDIJSKA KNJIŽNICA V CELOVCU

V Slovenski študijski knjižnici v Celovcu Slomškovih primarnih arhivskih virov ni možno najti. Knjižnica ima na razpolago nekaj sekundarnega Slomškovega gradiva, predvsem življenjepisov in drugih znanstvenih razprav, zlasti tistih, ki so o Slomšku nastale med koroškimi raziskovalci. Prav tako lahko v njej najdemo tudi izdaje Slomškovih del iz različnih obdobj, vendar ne iz časa Slomškovega življenja – iz tega obdobja ima knjižnica hranjen le en letnik Drobtnic (1850).

Kot pomembne institucije v Celovcu omenjam še *Universitätsbibliothek Klagenfurt, Kärntner Landesarchiv* in *Bibliothek des Landesmuseums Kärnten* (*Kärntner Landesbibliothek*), vendar nobena od njih ne hrani Slomškove arhivske zapuščine. V univerzitetni knjižnici³⁹ je na razpolago gradivo o Slomšku, ki je dostopno tudi v Slovenski študijski knjižnici, v deželnem arhivu prav tako nimajo Slomškovega fonda,⁴⁰ muzejska knjižnica pa hrani le posamezno sekundarno literaturo o Slomšku.⁴¹

SLOMŠKOVA ZAPUŠČINA V LUČI SODOBNIH KOROŠKIH RAZISKOVALCEV

Slomškovi raziskovalci na avstrijskem Koroškem so že v preteklosti iskali in zbirali Slomškovo zapuščino (npr. Maria Klun v 60. letih) in tako osvetljevali njegovo veliko vsestransko osebnost, še vedno pa je to zanimivo za sodobne Slomškove poznavalce.

Med slednjimi omenjam dr. Jožeta Tilla,⁴² ki velja za velikega Slomškovega raziskovalca zunaj slovenskih državnih meja. S svojim raziskovanjem želi vtisniti Slomškovo vsestransko pomenljivo podobo v zavest ne le slovenskega naroda, temveč osvetliti njegova velika dejanja tudi med nemškim narodom. S predavanji (tako po avstrijskih kot tudi slovenskih krajih) poskuša spremenjati podobo o Slomšku v pozitivno, zlasti glede njegovih dejanj, ki so bila v marsičem slabo razumljena in negativno sprejeta. Kot plod njegovega obsežnega raziskovanja o Slomšku sta ob posameznih razpravah nastali še dve monografiji, obsežnejša v nemščini, manj obsežna pa v slovenščini.⁴³ Dr. Till kot pomemben vir Slomškovega gradiva omenja krški škofijski arhiv ter dvomi, da bi še kaj gradiva ostalo Št. Andražu oz. v Št. Pavlu.

S Slomškom se je v svojem raziskovanju srečal tudi dr. Teodor Domej,⁴⁴ ki prav tako meni, da je težko verjetno, da bi bilo v Celovcu res še kaj izvirno Slomškovega. Opozarja, da se je s tem gradivom slabo ravnilo – ne samo s strani Nemcev v času vojne, ampak tudi s strani Slovencev po vojni – zato je veliko uničenega in izgubljenega. Slomška je spoznaval, ko je raziskoval družbenojezikovne poglede na slovenščino na Koroškem od 16. do 19. stoletja;⁴⁵ preučeval je jezikovni razvoj na Koroškem, na katerega je pomembno vplival tudi Slomšek. Domej je pri tem delu izhajal predvsem iz Slomškovih pomembnejših življenjepiscev; preiskal je tudi gradivo v Celovcu, vendar ni našel česa "novega". Kot možno gradivo o Slomšku omenja zapuščino Akademije slovenskih bogoslovcev, ki je segala v Slomškov čas. Gradivo iz knjižnice bogoslovcev, ki je ob razdelitvi na lavantinske in krške bogoslovce ostalo v Celovcu, je danes v škofijskem arhivu oz. na Mohorjevi.⁴⁶ Pri tem opozarja, da tega starega gradiva nihče ni namensko in namerno zbiral, zato je nezanesljivo, da je res v celoti zbrano v arhivih, če je v arhivih, pa morda še ni urejeno in dostopno, kar bi bilo treba natančno preveriti in raziskati.

ZAKLJUČEK

V kratkem pregledu opozarjam na raziskovalne drobce, ki jih lahko dodamo k do sedaj znanim spoznanjem glede Slomškove zapuščine. Žal ni še v celoti zbrana in arhivsko urejena na enem mestu, temveč tudi izven sedanjih slovenskih državnih meja. Prispevek ne želi postavljati mej Slomškove arhivske zapuščine, niti na Slovenskem niti na avstrijskem Koroškem, kar bi bilo tudi nesmiselno, glede na to, da se lahko še vedno najde kakšen Slomškov rokopis, bodisi pomešan v druge arhivske fonde bodisi zaprašen na kakšnem župnijskem podstrešju. Veliko izvirnih Slomškovih zapisov gotovo ne bo več odkritih, za raziskovanje pa so pomembni tudi sekundarni dokumenti, ki z različnih vidikov osvetljujejo Slomškovo biografsko sliko. Prispevek predstavlja izhodišče za nadaljnje raziskave tega gradiva, tako za zanesljivo identifikacijo zapisov, ki bi bili lahko izvirno Slomškovi (pridig, pisem, pesmi), kot tudi za natančnejšo analizo sekundarnega gradiva, ki lahko v marsičem dopolni naše vedenje o Slomšku.

LITERATURA:

- Janko Glazer, 1978: *Katalog rokopisov Univerzitetne knjižnice Maribor*. Ms 1–Ms 300. Maribor: Obzorja.
- Janko Glazer, 1983: *Katalog rokopisov Univerzitetne knjižnice Maribor*. Ms 301–Ms 600. Maribor: Univerzitetna knjižnica.
- Maria Klun, 1969: *Fürstbischof Anton Martin Slomšek in Kärnten*. Klagenfurt: St.-Hermagoras-Bruderschaft.
- Franc Kovačič, 1934–35: *Služabnik božji Anton Martin Slomšek knezoškoflavantinski. I–II*. Celje: Družba sv. Mohorja.
- Franc Kramberger, 1993: *Anton Martin Slomšek*. Inventarji 5. Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor.
- Franc Kramberger, 1996: *Arhivski dokumenti o življenju in delu. Anton Martin Slomšek: 1800–1862*. Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor. 9–11.
- Matija Ogrin, 2007: *Prolog k Zbranemu delu Antona Martina Slomška. Poezija: objavljene pesmi*. Celje: Društvo Mohorjeva družba, Celjska Mohorjeva družba. 357–367.
- Jože Till, 2012a: *Anton Martin Slomšek (1800–1862): življenje in delovanje pobudnika Mohorjeve družbe v Celovcu*. Celovec: Mohorjeva družba.
- Jože Till, 2012b: *Bildung und Emanzipation: das Leben und Wirken Anton Martin Slomšeks*. Klagenfurt, Laibach, Wien: Hermagoras.
- Leopold Volkmer, 1836: *Leopolda Volkmera ... Fabule ino Pésmi / spravi ino s' kratkim Volkmer'vim shivljenjom na svetlo dal Anton Janes Murko. V' Gradzi: na prodaj v' Fr. Ferstl'vi knigarnji, Janesa Lovrenza Greinera*.

1. Prispevek je nastal ob raziskovalnem delu o Slomšku, ki ga opravljam na doktorskem študiju na Filozofski fakulteti v Mariboru, pod mentorstvom red. prof. dr. Marka Jesenška, izpopolnjevala pa sem ga ob študijski izmenjavi v Celovcu spomladi 2013. Zahvaljujem se vsem, ki so mi v Celovcu pri tem delu pomagali – Celovski Mohorjevi družbi, dr. Jožetu Tillu, dr. Teodorju Domeju, dr. Petru G. Tropperju in škofijskemu arhivu v Celovcu, dr. Herti Maurer Laussegger, Dušnopastirskemu uradu, Sašu Popijalu in drugim.
2. Ant. Mart. Slomška zbrani spisi, I–VI, 1876–1899.
3. Slomškovo zbrano delo naj bi izhajalo po klasičnemu načelu literarnih in polliterarnih zvrsti (poezija, prozno leposlovje, govori, pridige ...). Problematiko in načela izdajanja SZD-ja je predstavil urednik Matija Ogrin v spremni besedi k *Poeziji* (2007: 364). SZD naj bi izhajal po modelu razlikovanja med diplomatično in kritično podobo besedila in po načelu: besedila, ki jih je Slomšek objavil v tisku, so predstavljena tako v originalni natisnjeni podobi kot tudi v kritičnem prepisu; rokopisi pa najprej v diplomatičnem, nato še v kritičnem prepisu. SZD naj bi izhajal v treh modulih: kritični prepis v obliki tiskane knjige, serija faksimilov in elektronska izdaja – celovita znanstvenokritična izdaja (digitalni faksimile izvirnika, diplomatični prepis, kritični prepis in znanstveni aparat). Pregled del SZD, ki so do sedaj izšla pri Mohorjevi: http://www.mohorjeva.org/iskanje_knjig.php?iskanje_zbirka=12, pridobljeno 15. 12. 2013.
4. Npr. Slomškova knjižna dela, v: Jože Till, 2012a: Anton Martin Slomšek, 265–273.
5. Konzultacije, 9. 1. 2014.
6. Franc Kramberger, 1993: Anton Martin Slomšek. Inventarji 5. Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor.
7. Po pogovoru z mag. Lilijano Urlep, arhivistko v NŠAM-u.
8. Janko Glazer, 1978, 1983: Katalog rokopisov Univerzitetne knjižnice Maribor.
9. Katalog je dosegljiv na povezavi: http://193.2.142.10/fileadmin/www.pokarh-mb.si/pdf_datoteke/vodnik2010/Redakcija_vodnik-celota_STRANI_0971-1068.pdf; pridobljeno 25. 11. 2013.
10. *Ponkve častit spomin cerkve posvečenja in novih zvonov blagoslovenja 1851*.
11. Grafenauer je v članku *Stolica za slovenski jezik na ljubljanskem liceju in Slomškovi težaji v celovškem semenišču* (Ljubljana, 1980, 553–571) zapisal, da naj ne bi bilo v škofijskem arhivu v Celovcu nič več Slomškovega – "v krškem škofijskem arhivu so vse spise glede tega Slomškovega delovanja neznano kdaj izločili in pač uničili" (Grafenauer 1980, 565). Grafenauer je verjetno imel v mislih predvsem gradivo, vezano na Slomškove tečaje slovenščine.
12. "V našem arhivu na Slovenskem Dušnopastirskem uradu o Slomšku ni nobenega gradiva" (Marketz, e-pošta, 2. 12. 2013).
13. http://www.kath-kirche-kaernten.at/pfarren/newsdetail/c3004/arhiv_dushnopastirskega_urada_zg_godovina; pridobljeno 25. 11. 2013.
14. "Med obilico korespondenc in različnega gradiva je o Slomšku bolj malo. Gre za eno sliko oz. fotografijo, ko naj bi bil v Rogaški; okoli 1852–1856. Letnico pišem iz glave, ne vem natančno. Potem je pridiga, ki jo je imel ob slovesu, in še ena, ob posvetitvi zadnje cerkve na avstr. Koroškem." (Popijal, e-pošta, 23. 4. 2013.)
15. Teh dveh pridig v škofijskem arhivu nisem našla, od Saša Popijala pa sem uspela izvedeti naslednje: "Ena pridiga je gotovo v slovenščini, z zanimivimi besedami, ki so jih uporabljali v tistem času" (Popijal, e-pošta, 10. 6. 2013).
16. Dr. Jože Till, pomemben Slomškov poznavalec med koroškimi Slovenci, meni, da gre za pridigo, ki jo je imel Slomšek ob posvetitvi naslednje cerkve: "To je bila cerkev sv. Katarine na hribu nad Šmihelom nad Pliberkom (St. Michael ob Bleiburg), cerkev je bila posvečena l. 1858. To je bila zadnja cerkev, ki jo je Slomšek konsekral v lavantinski škofiji na Koroškem" (Till, e-pošta, 14. 5. 2013).
17. Gradivo, ki ga navajam, zagotovo ni vse, kar o Slomšku hrani celovski škofijski arhiv. Težava je, da je to gradivo razpršeno v več fondih. Naknadno me je dr. Teodor Domej opozoril še na naslednje možne fonde, kjer bi lahko iskali Slomškovo zapuščino: "Nekaj arhivskega gradiva, ki ga je ustvaril Slomšek kot šolski nadzornik, je ohranjenega v celovškem škofijskem arhivu. /.../ V škofijskem arhivu so tudi nekateri arhivi dekanij, ki so bili do leta 1859 pri lavantinski škofiji. Tam bi bilo gotovo še več Slomškovih dopisov (v mislih imam na primer arhiv dekanijske Dobrla vas), malenkosti verjetno tudi v župnijskih arhivih (tako imenovane "Alte Pfartrakten" v škofijskem arhivu)." (Domej, e-pošta, 15. 1. 2014.)
18. Verjetno gre za fotografijo, ki jo omenja tudi Popijal (e-pošta, 23. 4. 2013).
19. Dodajam še mnenje dr. Tilla o tej fotografiji: "Ogledal sem si sliko, na kateri naj bi bil Slomšek. Nastala je l. 1853 ali 1855, ko se je zdravil v Rogaški Slatini. Za Slomška govori doprni križ, ki ga ima tudi opat Vodušek (?). Preveriti bi bilo treba, če je tedaj še kak drugi škof bival v zdravilišču. Spodnje poteze obraza so podobne Slomškovim. Ali je res Slomšek?" (Till, e-pošta, 29. 4. 2013.)
20. Morda je imel to pastirsko pismo v mislih tudi Popijal, ko je omenjal, da naj bi bila med gradivom iz Dušnopastirskega urada tudi pridiga ob slovesu – glej opombo 14. Sicer pa ne gre za Slomškov rokopis, temveč za čistopis verjetno Slomškovega pisarja, dodan pa je Slomškov podpis.
21. "Menda imamo v našem arhivu res tudi nekaj izvirnih pisem ali dokumentov Antona Martina Slomška. /.../ Sicer se pri nas žal ni veliko ohranilo oz. je vse, kar smo dobili starih knjig in dokumentov, iz časa po drugi svetovni vojni, ker so nam nacisti leta 1940 uničili in sežgali arhiv." (Filipič, e-pošta, 8. 4. 2013.)
22. Npr. pri vizitaciji dekanije Eberndorf 1848 (Dobrla vas) je zapisano: "Das Lesen nur in der slow. Sprache ist schwach."
23. Pri Volkmerju najdemo pesem s podobnim naslovom – *Péfem od tobaka* (glej Leopolda Volkmera *Fabule ino Pésmi*, 1836), vendar med njima ni bistvenih slogovnih in vsebinskih podobnosti; Volkmerjeva pesem je tudi obsejnejša (26-kitična), v obeh primerih pa gre za osemvrstičnice.
24. Rokopise teh pesmi si je ogledal tudi dr. Kramberger, ki pri pesmih *Od tobaka* in *Per Wandlingi* prepozna značilnosti Slomškove začetne pisave, med tem ko za pesem o vinu ugotavlja, da nima Slomškove pisave (konzultacije, 10. 1. 2014, v Lenartu).
25. Po Kovačičevem (1935: 64) poročanju je bil Slomšek v tem času (med 19. aprilom in 4. majem) na Dunaju v spremstvu kanonika Pikla, zato se pojavlja vprašanje, ali je pridiga, ki je datirana s tem datumom, Slomškova.
26. Tudi dr. Kramberger meni, da to ni Slomškova pisava (konzultacije, 10. 1. 2014, v Lenartu).
27. Ni jasno, ali gre za Št. Vid ob Glini ali v Podjuni. Po Kovačiču vemo, da je Slomšek pridigal v Št. Vidu ob Glini.

28. Morda gre za Slomškovo pridigo v kraju Št. Vid ob Glini, o čemer je pisal tudi Kovačič (1934: 46, 47): "O veliki noči je šel na pomoč župniku pri Sv. Vidu ob Glini. Š prvo pridigo se je tako prikupil, da so si ga župljani in dekan želeli za kaplana, kar je bilo pa že zato nemogoče, ker je Sv. Vid v krški škofiji in bi Slomšek zato moral prestopiti iz lavantinske v krško škofijo. Namesto njega je prišel k Sv. Vidu za kaplana njegov prijatelj Jeseničnik, ki je bil Slomšku zadnje leto bogoslovja posebno ljub in ki ga Slomšek imenuje celo svojega svetovavca, brez katerega ni nič važnejšega ukrenil." Kovačičev opis verjetno opisuje pridigo iz leta 1825 (pridiga iz tega leta je ohranjena v NŠAM-u pod signaturo IV-A-8), zgoraj navedeno pridigo pa naj bi Slomšek imel v tem kraju leto prej, torej 1824.
29. Dr. Till (konzultacije, 26. 4. 2013, v Celovcu) in dr. Domej (konzultacije, 13. 6. 2013, v Wölfnitzu) opozarjata, da je Slomšek v Št. Vidu pridigal večinoma v nemščini, zaradi česar bi bilo nezanesljivo, da je ta pridiga res njegova. Pri tem dr. Till domneva, da je Slomšek najprej napisal slovensko pridigo in jo potem deloma prevajal in deloma na novo izdelal. Prav tako dr. Kramberger (konzultacije, 28. 1. 2013, v Lenartu) meni, da je Slomšek pogosto imel pred seboj pridigo, ki jo je sproti "prevajal", vendar ob tem dr. Domej opozarja, da je malo verjetno, da je imel pred sabo slovensko predlogo in pridigal v nemščini, prej obratno.
30. Dr. Kramberger meni, da to ni Slomškova pisava (konzultacije, 10. 1. 2014, v Lenartu).
31. Slomšek je bil v tem času kanonik in višji šolski nadzornik v Šent Andražu.
32. Dr. Kramberger tudi v tej pridigi ne prepozna Slomškove pisave (konzultacije, 10. 1. 2014, v Lenartu).
33. Verjetno gre za Kreuzbergel oz. Križno goro v severozahodnem predelu Celovca.
34. Zanimivo je, da Maria Klun v svoji knjigi navaja "Primus Kristof", na rokopisu iz Mohorjeve pa je jasno razviden samo "Kristof".
35. "Ves čas, ko je bil spiritual v Celovcu, je pridigoval v nemškem in slovenskem jeziku v različnih cerkvah v mestu in na deželi. Tako je l. 1834 imel v Blatogradu na binkoštni ponedeljek glasovito pridigo o dolžnosti, spoštovati svoj materin jezik. Osobito pa so zaslovele njegove postne pridige, ki jih je imel v cerkvi sv. Križa nad Celovcem l. 1837 o "sedmerih žalostih Marijinih". V teh pridigah je pretresal najvažnejša vprašanja dobre vzgoje in krščanskega življenja. "Sedmere žalosti" so: 1. Staršev slaba skrb za otroke. 2. Mladine majhna skrb za sv. čistost in nedolžnost. 3. Slaba skrb gospodarjev za družino, nepošteno vedenje poslov do njih predstojnikov. 4. Slaba skrb kristjanov za službo božjo. 5. Dušno spanje grešnikov. 6. Slaba priprava za smrt. 7. Malo število izvoljenih, veliko pogubljenih. Naval k tem pridigam je bil tolik, da je moral priti že ob dveh, kdor je hotel dobiti v cerkvi prostor, dasi so se pridige začenjale šele ob štirih. Ljudje so rekli, "da tukaj še ni bilo slišati nikdar tako lepo pridigovati". Kovačič v opombi še dodaja: "Te pridige je pozneje Slomšek objavil v "Drobtinica" l. 1857." (1934: 69–70.)
36. Maria Klun, 1969: *Fürstbischof Anton Martin Slomšek in Kärnten*, Klagenfurt, 69–70: "An einem regnerischen Spätherbstvormittage des Jahres 1962 betrat die Autorin dieser Schrift den "Archivalienraum" auf dem Dachboden des Pfarrhauses in Völkermarkt. Der erste Blick auf die allherrschende Unordnung beraubte sie jedweder Hoffnung, von Slomšek etwas "herauszufischen". Nur wie eine symbolische Tat war es, dass sie die Hand nach den Schriftstücken ausstreckte. Doch siehe da! Auf dem Umschlage des Heftes stand in verblassten Lettern alter Bochoritischer slowenischer Schriftart: "Pridige v posti, ki je pridigal Anton Martin Slomšek v Zelovzi na gori, v leti 1837". K temu še dodaja: "Mühelos konnte man aus dem Heft lesen. Es war der vom unterfertigten Inhaber Primus Kristof eingetragene Fastenpredigten-Zyklus über das Thema "Sieben Schmerzen Mariä". Nach den zahlreichen Randbemerkungen zu achliessen, wurde in der Seelsorge des Anfängers das Heft sehr viel verwendet. Dieses jungen Priesters Name leuchtet andererseits auch in den amtlichen Berichten über die Volksschule. Als einer der vorzüglichen Schulförderer führte er freiwillig auf eigene Kosten die Pfarrsonntagsschule. Ein einleuchtendes, wenn auch bescheidenes Zeichen, wie tief und weitreichend der erzieherische Einfluss Slomšeks auf die junge Seelsorgergeneration gewesen war."
37. Dr. Kramberger si je ogledal snopič teh rokopisnih pridig, za katere meni, da imajo zagotovo Slomškovo pisavo. Pri tem še dodaja, da je Slomšek posojal svoje pridige tudi drugim duhovnikom, da so jih prepisovali, in verjetno je tudi ta snopič zaupal mlajšemu duhovniku Krištofu, da ga uporabi za svoje pastoralno delo (konzultacije, 10. 1. 2014, v Lenartu).
38. Natančnejša raziskava teh podatkov bo tema razprave, ki bo objavljena kasneje.
39. Univerzitetna knjižnica hrani diplomsko nalogo dr. Teodorja Domeja, v kateri je predstavljena Slomškova pomembna vloga za razvoj slovenščine na Koroškem sredi 19. stoletja – *Družbenojezikovni pogledi na slovenščino na Koroškem od 16. do 19. stoletja* (1993).
40. Glede na dostopni iskalnik po fondih (<http://www.landesarchiv.ktn.gv.at/klais/>; pridobljeno 9. 12. 2013) in po besedah dr. Christine Tropper, arhivistke, ter dr. Tilla).
41. Glede na spletni iskalnik (http://aleph20-prod-sh2.obvsg.at/F?func=find-b-o&CON_LNG=ger&local_base=lbk; pridobljeno 15. 1. 2014). Po besedah dr. Domeja hrani muzejska knjižnica nekaj slovenskih tiskov iz Slomškovega časa, žal pa je zaradi prenove trenutno nedostopna (Domej, e-pošta, 15. 1. 2014).
42. Konzultacije, 26. 4. 2013, v Celovcu.
43. Obe navajam v seznamu literature.
44. Konzultacije, 13. 6. 2013, v Wölfnitzu.
45. Temo je obdelal v svoji diplomski nalogi *Družbenojezikovni pogledi na slovenščino na Koroškem od 16. do 19. stoletja* (1993) in tudi v disertaciji *Die Slowenen in Kärnten und ihre Sprache (1740–1848)*, 1986.
46. "Fond se je razdelil leta 1859. Kar je ostalo v Celovcu, je sedaj v škofijskem arhivu, mogoče nekaj tudi v Mohorjevi" (Domej, e-pošta, 15. 1. 2014).